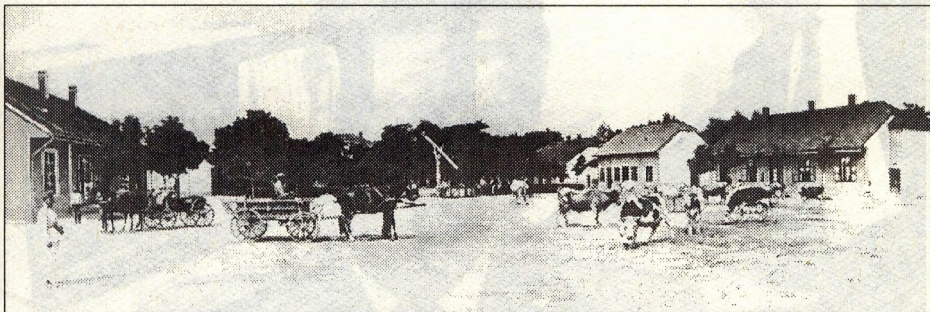

Kis Harta

A közvetítő intézeti hagyományról

Hartai királyi közvetítő intézet

Az a sok mindenben nagyszerű reformkor úriembereket is termelt magának. Ők voltak azok, akik egy-egy magasztos cél érdekében még önzetlen anyagi áldozatokra is képesek voltak. Ily módon *Széchenyinek* köszönhetjük a Magyar Tudományos Akadémiát. Példamutatásával talán ahhoz is hozzájárult, hogy a kor egyik névtelen fegyence úriemberként haljon meg. Történt ugyanis, hogy *Wagner Pál*, aki szerelemféltésből elkövetett ember-ölés miatt került fegyházba, szabadulása után röviddel bekövetkezett halála előtt végrendeletében a kis hartai birtokát és annak felszerelését a magyar államra hagyományozta abból a célból, hogy azon az Igazságügyi Minisztérium intézetet létesítsen az elítéltek földműves munkával történő foglalkoztatására. Így hozták létre 1884-ben a *Kis Hartai Királyi Közvetítő Intézetet*, amely akkor is és azóta is az egyetlen volt abban az értelemben, hogy teljesen önálló intézményként működött. Voltak, amelyek fegyházakkal közös igazgatás alatt állottak, ennek azonban nem más volt a feladata, mint közvetíteni, visszaközvetíteni a szabaduló elítélteket a civil társadalomba. (A ma használatos reszocializáció lényegét milyen szépen fejezte ki az a szó, hogy közvetítés!)

Egykori intézetünk az ír fokozatos rendszerbe volt beilleszthető. *Első szakaszában* a fegyintézetek valamelyikében a fogoly *magánelzárásban* volt éjjel-nappal, hogy magába szálljon és megbánja bűneit. *A második szakaszban* már közösségi életet élhetett azzal, hogy részt vett a nappali kötelező jellegű munkában. Akik ezt kiérdemelték, azok léphetek *a harmadik szakaszba*, a közvetítő intézetbe. *A negyedik szakasz* a föltételes szabadságra bocsátás volt. Ismerve a ma alkalmazható 10-20-30 napos magánelzárás személyiségromboló hatását, megpróbáltam belegondolni abba, milyen lehetett, amikor évekig és a mainál sokkal rosszabb körülmények között sínylődtek a rabok az egyszemélyes cellákban! Elgondolkoztat továbbá az a kíváncsi, hogy a fogoly magába szálljon és megbánja bűneit. Hangsúlyozva azt, hogy a cél nem szentesíti az eszközt, rá kellett döbennem, hogy ma már nem is beszélünk bűnhódérsról! Ma a szabadságvesztés végrehajtásának első szakasza a leginkább beszámításra kerülő előzetes fogva tartás, ahonnan azonban rendszerint az úgynevezett „ártatlanul elítéltek” tömege érkezik börtöneinkbe. A második sza-

kaszban nekik már nem új a közösségi élet, hiszen előzetesházaink eleve túlzásfoltak. Később intézeteinkből jobbára közvetlenül szabadulnak elítélteink, így kimarad az ír rendszer hagyományos harmadik szakasza: a közvetítő intézetbe kerülés lehetősége. Idézem a régi elvet: „Azok, akik a megbízhatóságuknak, önuralmuknak félreismerhetetlen jeleit adták, azok kerülhettek a közvetítő intézetbe.”

Mint már említettem, a Kis Hartai Királyi Közvetítő Intézet egyedülálló volt abban, hogy teljesen különálló intézet volt. Ide érdem volt bekerülni. A földműves munkával történő foglalkoztatás mellett olyan iparnemek művelésére is mód volt, amelyek a mezőgazdasághoz kapcsolódtak (bognár, szíjjártó, kovács...). A szorgalmas gazdálkodásra okították őket. A betelepített gazdasági major nem lett körbekerítve, a hálótermek ablakain nem volt rács. Az állattenyésztésben dolgozók kint a telepeken kaptak szállást. A fogoly munkadíjának harmadát költhette pipadohányra, vasár- és ünnepnapokon fél liter bor vásárlására. Nem volt állandó őri felügyelet. „A közvetítő intézetben minden fogolynak feladata és kötelessége, jó magaviselete által, a javulásba helyezett bizalmat erősíteni.” Egy mondatban: joggal tekinthetjük tehát a nyitott börtön őskének.

Ha létezne efféle világcsőcs, a hartai intézet pályázhatna rá, hiszen az innen szabadulók mindössze húsz százaléka lett visszaeső. A történelmi Magyarország összes fegyintézetéből kerültek ide az arra érdemesek. A trianoni döntést követően azonban már kisebb volt a választék, ugyanakkor nagyobb lett az igény az egyszerű szabadságvesztő intézményekre. Így annak ellenére elsorvadtak a közvetítő intézetek, hogy jogilag megszüntették volna őket.

A közvetítő intézeti hagyományok sokáig éltek és élnek még ma is Állampusztán. Az 1950-es években például előfordult, hogy az itt termelt dinnye árusításával bízták meg a rabot Hartán, a civil piacon, aki aztán az összegyűlt borralalóbból megitta a maga nagyfröccsét, majd a lovak közé vágott és hazahajtott (mármint Állampusztára). A hoffertraktorok idején, amikor napokba telt megközelíteni a szántásra kijelölt táblát, egyszerűen lakókocsit kötöttek a traktor után és az elítéltek hetekre kiköltöztek a határba. A felügyelet naponta legalább egyszer megejtették, amikor a napi fejadagot kivitték nekik a határba. Ma is jelentős mozgásteret kapnak az ún. megbízható elítéltek. Az elítélt-juhászok vagy éppen a kocsisok több kilométer nagyságú területen mozognak. Voltak vadhajtóink, akik elkeveredve a szomszédos falu tyúkfarmjái, onnan hívták fel telefonon az intézetet, hogy oda kéri az ebédjüket.

Ma már sajnos nem közvetítő intézetként működünk és ezzel, úgy érzem, vétünk Wagner Pál szellemi hagyatéka ellen, hiszen nem vagy alig tudunk annyi sertésgondozót foglalkoztatni, hogy a sertéstelepeink működhessenek. Nem meglepő, hogy a kft. szabad munkavállalók körében hirdeti meg a korábban elítélttel betöltött állást az egyik sertéstelepen. Ha így haladunk, akkor kiszorulunk a többi hagyományos munkahelyről is. A kft. munkaerőigényét ugyanis csak úgy tudnánk kielégíteni, ha az Állampusztára kerülők kizárólag közvetítő intézeti fokozatba kerülést kiérdemlőkből állnának. Egyébként a munkásszállók mintájára épített épületeink is inkább ennek felelnének meg, mintsem az előzetesek, nem jogerősek, különösen veszélyesek, csökkent munkaképességűek, börtönösök, fogházások (1995. április elsejétől pedig már fegyházások) összezárására. Hihetetlen, hogy az ország összes intézményében ne lenne annyi erre érdemes elítélt, akinek hasznára válna a mezőgazdasági gazdálkodás és a vele kapcsolatos szakmákban való jártaság. Minderre az *Állampusztai Köztársasági Közvetítő Intézetben(?)* szert tehetnének. (Nem akarom kisajátítani magamnak az elnevezés jogát, de jó érzés izlelgetni, ismételni, hogy: állampusztai köztársasági közvetítő intézet. Hátha egyszer még valósággá válik.)

A közvetítő intézeti gondoskodás a büntetés egészének kitöltéséig tarthatna, éppúgy, mint a régmúltban. Furecsa lehet a szakmánkon kívülieknek, ha azt állítom, hogy létezik olyan szabadságvesztési forma, amelynek révén az elítélt akár otthon aludhat, a lakóhelyén vállalhat munkát (csak jelentkezési kötelezettsége van) és a saját maga alakította napi rend szerint élhet! Tudvalévő, hogy ez a feltételes szabadságra bocsátás esete, amit, úgy érzem, ma már nem igazán tekintünk a szabadságvesztés végrehajtása részének, pedig ez is benne van a bíróság által kiszabott ítéleti időben. Mindössze feltételesnek becézzük, amit ma már nem is kell kiérdemelni, csak attól kell óvakodni, hogy az elítélt esetleges fenyegetéssel el ne veszítse ezt a lehetőséget. Pedig ez valamikor olyan szabadságra bocsátást jelentett, amelynek feltételei voltak.

A közvetítő intézet igazolvánnyal látta el az elbocsátottakat. Ebben utasították, melyik útvonalon, milyen járművel, mennyi idő alatt kell hazaérnie. (Az 1889-ből való irat szerint például Kis Hartától Mohácsig gőzhajón, Mohácstól Pécsig gőzkocsin és onnan Nagy-Kozárig gyalog kellett az elítéltnak utaznia és mindez kettő nap alatt volt megteendő.) Ugyanakkor az elbocsátott lakóhelye szerinti érdemes (községi) előljáráshoz megkeresést küldtek, amelyben kérték az értesítést nevezett megérkezéséről (esetleg kimaradásáról).

Az előljárásnak figyelemmel kellett kísérnie az illetőt, fogadnia a szabadságra bocsátottat az önkéntes jelentkezésre előírt napokon, akinek tartózkodnia kellett „*a rendetlen vagy henyé életmódtól és a rossz társaságtól.*” Minderről értesítést várt vissza a közvetítő intézet igazgatósága és ha bebizonyosodott, hogy nevezett megfelelt az előírt feltételeknek, akkor büntetésének végén megkapta a következő szövegű igazolványt: „... *a feltételes szabadságra bocsátottat a büntetési idejének lejártáig kifogástalan magatartást tanúsított, ennélfogva a büntetése kitöltöttnek tekintendő.*” (Ezt Kis Hartán állították ki és a helyi előljárásság adta át nevezettnek.)

Ma hogyan csináljuk? Szabadulási igazolást adunk az elítélt kezébe, ezzel a magunk részéről lezártuk az egészet. Legközelebb akkor hallunk róla, ha például a rendőrség visszazól a közeli őrsről, hogy beszállították az illetőt, vagy ha újból bebukik. A figyelemmel kísérés a pártfogói rendszerre épül. Ez azonban regionális szerveződésű. A szabaduló mielőbb a helyi polgármesteri hivatalhoz fordul szociális segélyért, ebből tudják, hogy hazajött.

A mai átmeneti intézet, véleményem szerint, nem éri el az egykori közvetítő intézet hatását, többek között azért sem, mert az utógondozás nem az előbb vázolt közigazgatási rendszerben valósul meg.

Az *enyhébb végrehajtási szabályok* pedig csak intézeteink „nyitogatásának” foghatók fel. Elképesztő az a következetlenség, hogy egy nagyidős börtönös elméletileg az első hat hónap letöltése után otthon töltheti a hétvégéjét, ahelyett, hogy magába kellene szállnia, bűnei megbánásának jeléül. Ez a következetlenség a közvetítő intézeti elmélet szétforgácsolása.

Nem intézeteinket kellene még nyitottabbá tennünk, hanem elítélteinket ösztönözni arra, hogy ők legyenek nyitottak a társadalomba való visszailleszkedésre. Ennek Állampusztán hagyományai, intézményi feltételei vannak, amelyek révén visszahozhatnánk büntetés-végrehajtási rendszerünkbe a fokozatosság méltatlanul elfelejtett gyöngyszemét, a közvetítő intézetet.